

האקדמיה ללשון העברית

אפרים הראובני, "מבשר החרף (ה"סתונית")" בתוך "מחקרים בשמות צמחי א"י", לשוננו א, חוברת ג, תרפ"ט (1928)
הערה: המאמר מועתק ככתבו וכלשונו.

ד"ר אפרים הראובני / מבשר החרף (ה"סתונית") *Colchicum Decaisnei Boiss.*

אחד השמות אשר אי-דיוקם בולט לעין-כל עם הופעת הצמח בשדה הוא השם "סתונית" לפרח *Colchicum Dec.*, המתחיל לפרח בסוף תשרי.¹ והשם הזה הולך אצלנו וחוזר מדי שנה בשנה ומפה לפה ומספר לספר, והוא הולך ונכנס גם לתוך ספרי הסתכלות ולמוד,² ועובר מבית ספר אחד למשנהו וגם נעשה שגור בפיותיהם הרכים של התינוקות שבגנינו, וכמעט שהוא מתאזרח בארץ.

את השם "סתונית" לצמח הנ"ל "קבלו" אצלנו בתרגום שמו של אחיו הגדל באירופה והנקרא שם בפי עמים שונים "סתונית" (*Colchique d'automne, Narcisse d'automne, Herbstzeitlose*,) *Autumn Crocus*). וכן הוא אמנם גם שמו המדעי של ה-*Colchicum*: *Col. Autumnale*. והוא גם דומה עד למאד (בשנויים קלים) ל-*Col. Dec.* שלנו.

אולם לא שמו לב לדבר עקרי, שכך הוא אמנם שם בארצות אירופה. ה-*Colchicum* שלהם הוא להם "סתונית", אבל לנו שלנו הוא **מבשר החרף** וכן יכונהו הערבים "בִּשְׁרַת אֶל מְטָר", "מִבְּשֶׁרֶת אֶל שְׂתָא" (بشارة المطر, مبشرة الشتاء), כלומר בשורת הגשמים, מבשר החרף, וכן נכנהו גם אנו לא "סתונית" כי אם **מבשר החרף**,³ כי קבוצת פרחיו הגדולים, החמוצים⁴ עולים על פני האדמה לא בראשית הסתו כי אם באמצע אוקטובר בקרוב, סמוך לראשית החרף ומביאים לאיש השדה את בשורת ימות הגשמים ההולכים וקרבים. בשאיפתנו להחיות בעם את קשריו הנפשיים לטבע הארץ אין שאלת השם הזה אך ענין פילולוגי גרידא, כי אם גם שאלת ערות לאשר נעשה בשדה ובקשר עם החלופים והשנויים הקשורים לאותה תקופת השנה. בשם "סתונית" למבשר החרף הננו מקהים את ההרגשה הנכונה שצריכה להתעורר בלב בן הארץ עם עלות הצמח הזה, עם התקרבות ימות הגשמים ודשאתם⁵ לאחרי חצי שנת ימות החמה. הנה בעוד שבועות אחדים יעלה אחריו אחיו הקטן *Col. Steveni, Runth.* ואתו יחדו יבוא גם היורה.⁶ הנה כי כן עם עליית מבשר החרף שלנו הננו כבר על מפתח החרף, ואנו משננים אז שנה על שנה לרגשותינו אנו ולשל אחרים: "סתונית" ! "סתונית" ! נחדל נא אפוא מן השם הזה.

ועוד: ישנו בארצנו צמח אחר, צמח חשוב, והוא ידוע ומפרסם בכל הארץ, חצב שמו (*Urginea Maritima*), אשר לפי המסורת תחם בו יהושע את הארץ לשבטים⁷ והפלחים יש מתחמים בו את שדותיהם עד היום הזה, ופרחיו הוא הם המה המסמנים בראשית פריחתם את הסתו בארץ ישראל. כי על

¹ ורבים קוראים לו גם "סתונית", ולא שמו לב כי מן השם סתו בנו אבותינו לא סתויות כי אם סתוניות (עין שביעית פ"ט, ותרומות פ"א, ונדרים נ"ג).

² מתוך יחס הכבוד למחברי הספרים האלה בעד עבודותיהם במקומות אחרים, לא רציתי לצטט אותם בזה, בקשר עם ה"סתונית" וה"סתונית" שלהם.

³ וכן כניתי בחוברתי "שמות צמחי א"י", הוצאת מורי בתי הספר העבריים בירושלים, תרע"ז.

⁴ הצבע הכללי של פרחי *Colchicum* יקרא חמוץ וכן נקבע את מהות הצבע ה"חמוץ".

⁵ דשאה - Flora.

⁶ על כן קראתי לו "בר-יוקה".

⁷ ברא' נ"ו, א'.

האקדמיה ללשון העברית

כן יקראו הערכים לקני פרחי החצב خريف (חרף),⁸ כלומר "סתונית". ימות הסתו נכללים אצלנו בתוך ימות החמה

וכמעט שלא נדע להציג גבולות בא"י בין הקיץ והסתו, אלא שהרטיבות מתרבה באויר עם כניסת הסתו (באמצע אוגוסט בקרוב) וה"חרף" שלנו, כהיגרומטר נפלא, מרגיש מיד את השנוי הזה המתהווה באויר והוא הולך ומעלה באמצע אוגוסט במהירות רבה את קני פרחיו הבהירים. ולכן יכנו הערכים את קני החצב גם בשם قضيبي الری (קצי'יב אל'י).⁹ הוא עולה בכל מקום בהרי יהודה, ובשפלה, ובגליל העליון, ובמקומות אחרים, כמעט בעת ובעונה אחת, וקורא לתושבים: הנה הסתו בא! בא הסתו! והאיש אשר ראה את ה"חרף" עולה בשעתו ואשר אזנו קלטה את קריאתו בעתו, מה טעם ימצא עכשו, אחרי כלות כמעט כל פרחיו, כעבור כשני חדשים, מה טעם ימצא בלבו ובנפשו לקרא לפרחי Col. Dec. "סתונית"! נעזב נא אפוא את השם "סתונית" לאירופים באירופה ול-Colchicum Decaisnes שלנו נקרא בשמו הטבעי: מבשר החרף.¹⁰

⁸ ובכפר חרבת-אל-לוז (ע"י קסטל) שמעתי גם "חליף" (-למנ"ר!).

⁹ כך הוא השם הנכון ולא אלראעי. על שם הצמח הזה תבא רשימה מיחדת בחוברת ד' של "לשונו",

¹⁰ המחבר הנכבד אינו נכנס לעצם השאלה, מה הוא סתו ומה חרף בעברית הקדומה ומה קודם למה, אלא מתחשב רק עם המקבל בעברית החדשה שהסתו הוא בין הקיץ והחרף (המערכת).